
Maten, skjørbuken og det arktiske humør

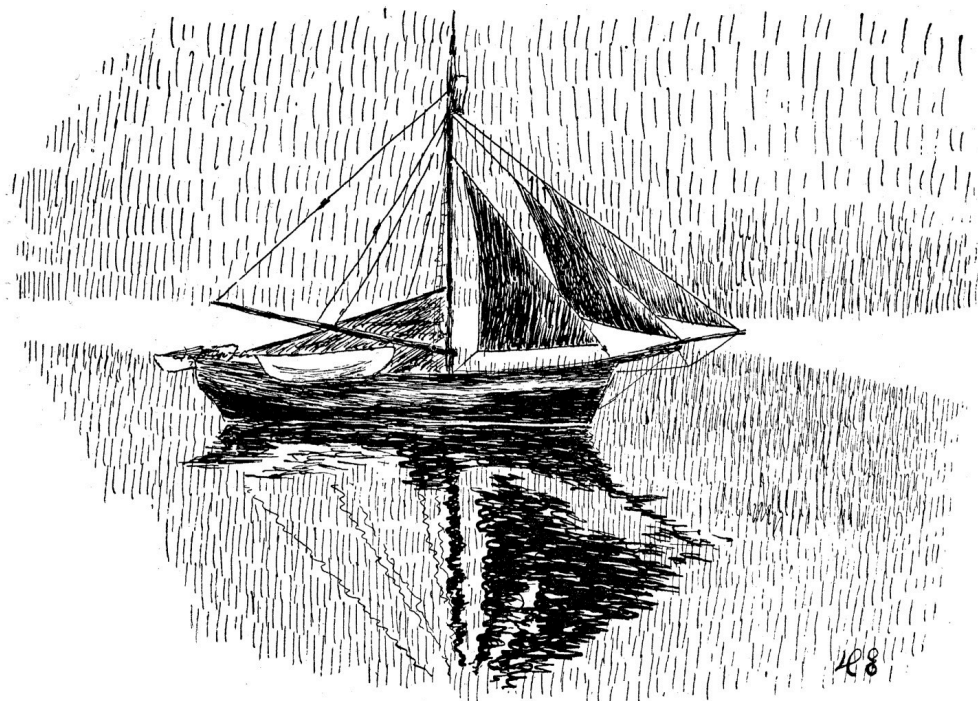
TIDLIGERE I TIDSSKRIFTET

ÅSLAUG FLO

E-post: aaslaug.flo@legeforeningen.no

Tidsskriftet

Harald Engelsen (1883-1954) var en bereist mann og en flittig skribent med et vidt interessefelt. Blant annet tok han i ti artikler i Tidsskriftet for seg "den maritime medisin" fra oldtiden til nyere tid. Under gjengis fra nr. 20/1932 deler av hans kapittel XII om skjørbuk, som altså skyldes mangel på vitamin C. På Nansens ekspedisjoner var de ikke plaget med dette, men han var meget omhyggelig med provianteringen. Engelsen påpeker imidlertid at også Nansens kosthold var vitaminfattig og reiser spørsmålet om arktisk tungsinn ikke bare skyldes ensomhet og mørke, men også at man befinner seg på kanten av sykdom (Tidsskr Nor Lægeforen 1932; 52: 1274-83).

Fangstskute i Østisen.

Skibshygienens saga.

Av Harald Engelsen, Horten.

Ernæringssykdommer.

Skjørbuken i den nyere tid.

Fra mine ferder i ishavet hørte jeg fangstfolkene tale om overvintre, som døde av skjorbuk. Det var ingen sjelden sykdom blant dem. Det vil man lett kunne forstå, når man tar i betraktning den mangelfulle proviant de førte med sig. Det var gjerne et eller annet firma f. eks. i Tromsø som rustet folk ut for å drive fangst om vinteren på Svalbard. Under samtale med fangstfolk i 1909, 1910 og 1912 fikk jeg et sterkt inntrykk av, at denne utrustningen som de blev utstyrt med, var i høieste grad mangelfull. For en stor del måtte de leve av hvad de selv kunde fange.

Sommeren 1920 var jeg med grev Merfeldt (Schlesia) til Eirik Raudes land om bord i Minerva (Magnus K. Giæver). Utenfor Wollastons foreland traff vi fangstskuten "7. juni". Denne hadde overvintret på Østgrønland og under opholdet her var to av besetningen blitt syke, hvorfor jeg blev anmodet om å tilse dem.

I dagboken min har jeg skrevet følgende: "Jeg blev først vist forut, hvor jeg kom ned i et trangt skiddent rum. Der lå i en køie maskinisten. Hans ansikt var blekt og han var meget mager. Han så ut som et skjelett. Tennene var løsnet i munnen og delvis falt ut. På tannkjøttet som var svullent, såes flere ulcerasjoner. Han hostet litt. Armer og ben hadde vært meget ødematøse. Nu var ødemet svunnet. Der var bare nogen hevelse tilbake på høire overarm, men lemmene var så magre, at det så ut som de bestod av bare hud og ben. De var

ømfintlige. Leddene hadde vært meget smertefulle og kunde ikke beveges stort. – – Den annen patient lå akterut. Han var skinnmager. Klaget ikke egentlig over noget. Tennene var løse, men gingva var ikke svullen. Der var tomter tilbake på benene efter kutane blødninger. – – En mann var død i løpet av vinteren antagelig av peritonit eller ileus." – –

Vi har for oss to tilfeller av skjørbuk. (...)

På de norske videnskapelige ekspedisjoner fra Nansens tid optrådte ikke skjørbuk. Nansen sier i sin bok "Fram over Polhavet": "Den ledende tanke i proviantutrustningen bør være, at levnedsmidlene sikres mot dekomposisjon enten ved omhyggelig og fullstendig tørring eller ved sterilisasjon i varme." For å undgå "skjørbuk og annen elendighet" blev konservering av kjøtt og fisk ved salting, røking og ufullstendig tørring ansett for mangelfull og forkastelig på arktiske ekspedisjoner av lang varighet. Derimot blev "medtatt hermetisk kjøtt av alle slags, hermetisk og tørret fisk, poteter både tørrede og hermetiske, alle sorter hermetiske og tørrede grønnsaker, hermetiske og tørrede frukter, syltetøier og marmelader i stor mengde, både sukret og usukret kondensert melk, preservert smør, tørrede supper av forskjellig sort og mange andre ting. Vårt brød var mest norsk skibsbrød av rug og hvete, samt engelsk skibskjeks. Dessuten hadde vi meget mel til bakning av ferskt brød." – –

Denne kostlisten er ganske interessant. Bortsett fra de engelske skibskjeks tyder den ikke på å ha inneholdt meget av vitaminer, hvis da ikke disse fantes i "de mange andre ting". Der optrådte ikke skjørbuk ; men spørsmålet er allikevel om man ikke led av vitaminhunger. Det er videre et spørsmål om ikke det såkalte arktiske humør for en del kan skyldes vitaminfattig kost, hvor man i virkeligheten befinner sig på kanten av sykdom. Begrepet blir hermed mere omfattende. Det er ikke bare ensomheten og mørket det kommer an på. Dette siste henger for øvrig også sammen med vitamintilførselen.

Publisert: 26. juni 2017. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.17.0486

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2025. Lastet ned fra tidsskriftet.no 26. desember 2025.